

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET

ELEMZÉSEK – 2009/1

1241 Budapest Pf: 181 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

Az indiai biztonság- és védelempolitika alapvonalai

Ma már szinte közhelyszámba megy a megállapítás, hogy az Indiai Köztársaság minden bizonnyal a 21. századi nemzetközi rendszer egyik legmeghatározóbb tényezője lesz. Az óriási, több mint 3 287 000 négyzetkilométeren elterülő, mintegy 1,2 milliárd fős népességet eltartó ország az ezredfordulóra olyan hatalmi képességek birtokába jutott, mint az államok közösségének csak igen szűk köre. India emelkedése – és ennek reális és lehetséges következményei – lassan a világ legtöbb országa, így hazánk számára is ismertté és tapasztalhatóvá válnak, kormányok tucatjait motiválva arra, hogy kölcsönös előnyöket hozó kapcsolatokat alakítson ki Újdelhivel. Ebből adódóan az elkövetkező évek-évtizedek fontos feladata az Indiával és tágabb térségével kapcsolatos információk felfrissítése és gyűjtése. Jelen elemzésünk a dél-ázsiai óriás biztonság- és védelempolitikájának alapvető vonásait ismerteti.

I. A biztonságpolitikai környezet

India gyakorlatilag az 1947. augusztus 15-i függetlenné válása óta központi szerepet játszik Dél-Ázsiában.¹ Jelenlegi kiterjedése lényegében a térséget egykor kolonizáló brit nagyhatalom szándékait tükrözi. Mint ismert, az egykori Brit India területi felosztásának alapelveit rögzítő Mountbatten-terv egy hindu és egy muszlim állam létrehozását irányozta elő a gyarmaton.² A felosztási tervet és annak végrehajtását máig sokan (és joggal) kritizálják, rámutatva, hogy ez az intézkedés lényegében elvetette a születendő India és Pakisztán közti tartós elenségeskedés magvait. A terv végrehajtásának korszakos jelentőségű következményeként ugyanakkor egy olyan nagy kiterjedésű, jelentős erőforrásokkal bíró államalakulat született meg Indiai Köztársaság néven, melyhez hasonló a szubkontinens történelme során soha korábban nem létezett. Az indiai kultúrtérség ilyenformán megvalósuló állami egységével a nemzetközi rendszer egy olyan eleme jött létre, mely halmozódó belső problémái és eleinte jelentéktelen világgazdasági teljesítménye ellenére már igen korán kiemelt figyelemre számíthatott.

E figyelem természetesen nem kizárólag az ország méreteinek, hanem geostratégiai adottságainak is szólt. India a kínai, délkelet-ázsiai és közép-ázsiai térségek metszéspontjában helyezkedik el, jelenleg 14 103 km hosszú szárazföldi határain keresztül egyszerre érintkezik mindhárom zónával. Emellett az ország gyakorlatilag kijelöli az Indiai-óceán függőleges tengelyét. Mintegy 7000 km hosszú tengerpartjának számos mélyvízi kikötője, haditengerészeti támaszpontja révén, valamint szigetbirtokainak (Andamán-, Nicobar-, Laccadive-szigetek) felhasználásával könnyen ellenőrzést gyakorolhat az óceán északi térségének kelet-nyugati áruforgalma felett. Ez napjainkban különösen a Perzsa-öbölből a Távols-Kelet felé irányuló kőolajtranszport, valamint a keletről Európába szánt késztermékek szállításának vonatkozásában érdekes.

Dél-Ázsia ugyanakkor az elmúlt 61 évben egyike volt a Föld háborúktól leginkább sújtott térségeinek. A harci cselekményekben gyakran India is közvetlenül érintett volt, mivel az ország függetlenné válása óta öt hagyományos háborút vívott meg. E fokozott katonai aktivitás

¹ Dél-Ázsiának hagyományosan azt a területet nevezzük, melyen ma India, Pakisztán, Banglades, Nepál, Bhután, Srí Lanka, a Maldív-szigetek és Mianmar osztozik. A térség népeinek közös vonása, hogy a múlt század közepéig a brit hatalmi dominancia határozta meg politikai fejlődésük feltételeit.

² A India függetlenségéről szóló, 1947. július 18-án elfogadott törvény is ennek szellemében született meg. Lásd Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982*. Budapest, 1985, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Kiadó, 126–128. o. Fontos, hogy a terv nem csupán a közvetlen brit gyarmati irányítás alatt álló, szűkebb értelemben vett „Brit Indiára”, hanem a gyarmatosítóktól függő helyzetben élő, de jelentős belső autonómiával rendelkező 601 indiai fejedelemségre is érvényes volt.

napjainkra alábbhagyott, illetve a közép-ázsiai térség felé „tolódott”. Noha ez korántsem jelenti azt, hogy a hagyományos fegyveres konfliktusok veszélye megszűnt volna a világnak ezen a részén, a biztonsági helyzet ebből a szempontból számottevő javulást mutatott az elmúlt egy évtized során. India biztonságpolitikai környezetét államközi szinten ma leginkább a lappangó feszültségek jellemzik, melyek „megfelelő” kül- és belpolitikai feltételek kialakulása esetén elvileg bármikor a felszínre törhetnek. Közülük továbbra is a kasmíri kérdés rendelkezik a legnagyobb konfliktuspotenciállal. Az egykori Kasmír fejedelemség vitatott hovatartozása eddig négy³ alkalommal generált fegyveres összecsapásokat India és *Pakisztán* között. Az indo-pakisztáni háborúk világszerte nagy nyilvánosságot kaptak, mintegy szimbólumává válva a térség biztonságpolitikai problémáinak. Napjainkban azonban Kasmír kérdése nem áll olyan mértékben a figyelem középpontjában, mint korábban. Az 1999. évi kargili háború óta eltelt kilenc évben a két ellenséges ország lényegében ugyanannak a szövetségi kapcsolatrendszernek lett a része. A korábban Iszlámábád által privilegizált amerikai és kínai partnerség ma India számára is nyitott. A pakisztáni katonai törekvéseket korábban nyíltan támogató Pekinget az orosz–indiai–kínai hármass együttműködés folyamata hozta valamelyest közelebb Újdelhihez,⁴ míg az USA szövetsége egy 2000 óta tartó közeledési folyamat eredménye. A nagyhatalmi kapcsolatok és az ebből adódó érdekek széles átfedései nemkívánatossá tették a két állam korábbi vitáinak újbóli kiélezését. Ennek következtében a kasmíri határvidék minden időszakos nyugtalansága ellenére India és Pakisztán között ma egyfajta bizalmatlan béke áll fenn. Ennek fenntartásában és a kétoldalú kapcsolatok tartós rendezésében a 2008 februárjában hatalomra került új pakisztáni kormány is érdekeltnek tűnik.

Rövid távon valószínűleg nem is Kasmír ügye jelenti a legfontosabb biztonsági kockázatot India északnyugati határainál. Ennél sokkal problematikusabbnak tűnik, hogy a pakisztáni állami ideológiának valóban karakteres része az India-ellenesség,⁵ ami természeténél fogva akadályozza a két társadalom között a bizalom kialakulását és megerősödését. Tény ugyanakkor, hogy a határokon átszivárgó terroristák tevékenysége, valamint a pakisztáni állam akut válságjelenségei továbbra is érzékelhető kockázatot jelentenek. Ez utóbbi fontosságát gyakran hangsúlyozzák, felfestve a pakisztáni államkudarc és társadalmi–területi dezintegráció rémképét is, mely kiszámíthatatlan következményeivel új kockázati tényezők egész sorát hívhatja életre a régióban. Az államkudarc azonban jelen pillanatban még aligha tekinthető reális veszélynek. Pakisztán adott keretek között való fennmaradásában a térség valamennyi nagy- és középhatalma érdekelt. Ez Indiára nézve is igaz, ami ez esetben leginkább a kisebbik rossz választását jelenti számára. A pakisztáni állam és fegyveres szervezetek részéről érkező kihívások ugyanis sokkalta kiszámíthatóbbnak és kezelhetőbbnek bizonyulnak, mint a különböző etnikai és ideológiai alapon szerveződő fegyveres frakciók rajtaütései és terroristatevékenysége. Emellett persze nem elhanyagolható érv, hogy Újdelhi számára is elemi érdek az afganisztáni állapotok megnyugtató (és főként fenntartható) rendezése, mely az egyéges és működőképes Pakisztán nélkül aligha elképzelhető.

Az ország északi szomszédja, *Nepál*, éppen az elmúlt hónapokban zárt le egy 1996 óta tartó polgárháborús periódust. A maoista Nepáli Kommunista Párt hatalomra kerülésével és az uralkodó eltávolításával a Föld legfiatalabb köztársasága született meg a Himalája lábainál. Noha ez hosszú távon biztató lehet a jövőre nézve, a két ország viszonyában már egy ideje feszültség forrása a maoisták és az indiai baloldali szélsőséges csoportok (naxaliták) közötti tisztázatlan kapcsolat.⁶ A maoisták kormányozási ideje ennek árnyékában nem tölti el maradéktalanul nyugalommal az újdelhi kormányköröket.

³ Eltekintve a kisebb határvillongásoktól, és a tűzszüneti vonalon (de facto határon) átnyúló terroristatevékenységtől, általában az 1947–1949., az 1965., az 1971–1972., valamint az alacsonyabb intenzitású 1999. évi fegyveres konfliktusokat nevezzük kasmíri háborúknak.

⁴ Bővebben lásd Németh Iván: Az orosz–indiai–kínai háromoldalú együttműködés. *Külügyi Szemle*, 2007/ 4. szám, 123–139. o.

⁵ Lásd Peter R. Lavoy: Pakistan's Strategic Culture: A Theoretical Excursion. *Strategic Insights*, Volume IV., Issue 10 (October), 2005.

⁶ Lásd Nepal's Maoists: Puests or Pragmatists? International Crisis Group, Asia Report No 132, 18 May 2007. http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia/132_nepal_s_maoists_purists_or_pragmatists.pdf, letöltve: 2008. 11.20.

A *Kínai Népköztársaság*, a másik északi szomszéd azonban sokkalta súlyosabb problémák forrása volt az elmúlt évtizedek során. Az indiai–kínai kapcsolatok terheltsége – bár helyezhető történelmi kontextusba is – a gyakorlatban nem túl régi jelenség. Alapját a két ország területi vitái jelentették, melyek még a brit gyarmati terjeszkedés által kikényszerített határvonalak miatt alakultak ki.⁷ Kína vitatta Akszaj Csin és Arunacschal Pradés Indiához tartozását, előbbi az 1962-es indiai–kínai határháborút követően ellenőrzése alá is vonta.⁸ Az indiai politikai elit általában komolyabb félelmeket táplált Kínával szemben, mint az azzal szövetséges és többnyire jóval agresszívebbnek mutató Pakisztán iránt. Vélekedésüket az 1962-es konfliktus gyászosan igazolta. Bár India nem szenvedett totális vereséget, súlyos védelempolitikai konzekvenciákat kellett levonnia, amelyekre a későbbiekben térünk ki. Itt sokkal érdekesebb, hogy napjainkra milyen formában változott meg az indiai–kínai viszony. Általánosságban elmondható, hogy India katonai és technológiai téren mára sokat lefaragott Kínával szembeni hátrányából. Az erőviszonyok kiegyenlítődése és a mindkét országban eredményes nukleáris fegyverkezés a közvetlen, hagyományos katonai konfrontáció veszélyét minimálisra csökkentette. Mindez akkor is igaz, ha a vitás kérdések továbbra is megoldatlanok, csupán időlegesen levették őket a mindennapi politikai diskurzus napirendjéről. A két állam kapcsolatrendszerét az utóbbi években a versengés és a kooperáció sajátos egyensúlya jellemezte. A már említett hármast – indiai-pakisztáni-kínai – együttműködés jótékony hatásaként főként gazdasági téren mélyül a partnerségük. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy India és Kína között állandósult a versengés a délkelet-ázsiai és indiai-óceáni térség stratégiai pozícióiért. Kína Mianmarra és a pakisztáni Gwadar kikötőjére támaszkodva igyekszik erősíteni jelenlétét a területen, mely különösen közel-keleti és afrikai kapcsolatainak biztosítása miatt fontos a számára. India korábban taglalt kulcspozícióját azonban aligha tudja ellensúlyozni.

Az ország keleti határai mentén az 1971-ben *Banglades* néven függetlenné vált egykori Kelet-Pakisztán többnyire máig rendezetlen belső konfliktusai,⁹ és a területéről kiinduló terroristatevékenység miatt jelent összetett problémát, amely természetesen összekapcsolódik az északkelet-indiai területeken („hét nővér állam”¹⁰) tevékenykedő fegyveres csoportok működéséhez, valamint az indiai iszlám szélsőséges mozgalmakhoz kötődő félelmekkel. Banglades számára is komoly nehézséget jelent ez utóbbiak kezelése, ezért valószínűsíthető, hogy az ebből fakadó biztonsági dilemmák hosszabb távon megoldatlanok maradnak.

A délkeleti szomszédot, *Mianmart*, 1988 óta ismét katonai rezsimek kormányozza, jelen pillanatban Than Shwe tábornok irányításával. A burmai¹¹ szocializmus sokat és joggal kritizált örökségét tovább éltető diktatúra napjainkban Kína szövetségese. Sajátos módon Kína és India viszonyulását a kis szomszédhoz egyaránt a geostratégiai aggodalmak határozták meg. De míg utóbbi a kínai „bekerítéstől” tartott, addig előbbi leginkább azt kívánta megakadályozni, hogy kis szomszédját külső hatalmak használhassák fel ellene. Azonban míg Újdelhi fejlesztési segítséggel próbálta erősíteni mianmari kapcsolatait, addig Peking gazdasági és katonai eszközökkel is hatékonyan segíti a rendszer fennmaradását, kihasználva azt, hogy nemzetközi elszigeteltsége miatt az ország fokozottan rá van utalva kisszámú kelet- és délkelet-ázsiai partnerére.¹² Mianmar kedvező földrajzi fekvése is segíti Kína említett hatalmi

⁷ Emellett persze a feszültség okai között számolnunk kell egyéb politikai természetű nézeteltérésekkel is. Ezek sorában a legnagyobb figyelmet a dalai lámának és kíséretének nyújtott indiai menedék és támogatás kapta, amit Kína igen rossz néven vett.

⁸ Az 1962-es konfliktus (ha nem számítjuk a Srí Lanka-i béketeremtő művelet kudarcát) a független újkori India egyetlen vesztes háborúja volt. Területvesztése mintegy 43 000 négyzetkilométert tett ki.

⁹ Például a bengáli–bangladesi viszony problematikája. Lásd *Bangladesh Today*. *International Crisis Group, Asia Report No. 121*, 23 October 2006, 8–9. o.

http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia/121_bangladesh_today.pdf, letöltve: 2008.11.20.

¹⁰ Összefoglalóan így emlegetik Asszám, Nágaföld, Mizoram, Arunacschal Pradés, Tripura, Manipur és Meghalaja szövetségi államokat. Az India más területeitől alapvetően különböző arculatú, jelentős részben mongolid vonású népek által lakott vidék máig az etnikai szeparatizmus fő területe az országon belül. A helyi kisebb-nagyobb, többnyire nem túl erős fegyveres csoportok függetlenségi harcát a központi kormányzat eddig sikeresen kezelte.

¹¹ A történelmi Burma (hivatalos nevén Burmai Unió) 1990-ben vette fel a ma ismert Mianmari Unió elnevezést.

¹² Myanmar: The Military Regime's View of the World. *International Crisis Group, Asia Report No 28*, 7 December 2001, 19–24. o. http://www.crisisgroup.org/library/documents/report_archive/A400505_07122001-1.pdf, letöltve: 2008.11.25.

építkezését Délkelet-Ázsiában és az Indiai-óceán térségében. India szemében tehát hosszabb távon nem is a burmai diktatúra, hanem az e pozíciókért folyó stratégiai játszma idéz fel újabb biztonságpolitikai kihívásokat.

Délen, a Palk-szoros túloldalán *Srí Lanka*, az egykori Ceylon az indiai kultúrához ezer szállal kötődő ország. A sziget két fő etnikuma, a tamil és a szingaléz egyaránt a szubkontinens területéről vándorolt mai hazájába. Az 1983 óta tartó polgárháború a szingaléz dominanciájú kormányzat és az északi országrész tamil felkelői között a kontinensen is nagy figyelmet kapott.¹³ A szigetország két okból is fontos az indiai biztonságpolitika számára. Egyrészt fekvése, különösen jelentős déli és keleti parti kikötői (Batticaloa, Trincomalee, Galle) a tengeri útvonalak és a Bengáli-öböl ellenőrzésében kiemelkedő jelentőségű támaszponttá tehetik. Az ebből adódó lehetőségeket Kína is felismerte, hiszen a szigetország segítségével csökkenthető lenne India hatalmi dominanciája a térségben. Újdelhi időben észlelte a kínai „behatolási” kísérletet, és megerősítette stratégiai partnerségét kicsiny szomszédjával. Másrészt a polgárháború indiai relációi is indokolták az együttműködést. A dél-ázsiai tamil populáció legnagyobb része India déli területein, Tamil Nadu szövetségi államban él. A jelentős történelmi és kulturális örökséget ápoló tamilok a legöntudatosabb etnikai csoportok közé tartoznak a szubkontinensen. Nemzeti mozgalmuk lényegében az ország 1947. évi függetlenné válása óta feszegeti az indiai egység kereteit. Önállósági törekvéseik összekapcsolódtak a Srí Lanka-i mozgalommal, nemzetközi szintre emelve a tamil problémát. Ennek rendezése érdekében 1987. július 29-én megszületett a két ország kormányközi megállapodása, melyben India vállalta a szigetország tamil fegyveres csoportjainak leszerelését és a békekikényszerítő tevékenységet.¹⁴ Az *Indian Peace Keeping Forces* (IPKF) egységeit 1990-ben hívták vissza, miután az egyetlen fennmaradt tamil terroristaszervezet, az LTTE¹⁵ tevékenysége ellehetetlenítette a békefenntartók működését. Noha India visszavonulásra kényszerült, mégis sikerült elérnie stratégiai célját. Radzsiv Gandhi indiai miniszterelnök 1991. évi meggyilkolása után a kontinensen oly mértékben meggyengült a tamil szeparatista mozgalom, hogy az jelenlegi állapotában már nem fenyegeti az ország területi épségét. A Srí Lankán máig tartó polgárháború ugyanakkor továbbra is fokozott figyelmet igényel Újdelhi részéről, mivel állandósult a terrorizmus exportjának, valamint a szakadár mozgalmat finanszírozó illegális áruk (kábitószerek, fegyverek) forgalmának veszélye a két ország között.

Az államokhoz kötődő kockázati tényezők mellett az ország biztonságpolitikájának alakításánál komoly figyelmet kapnak a Dél-Ázsiában működő számos fegyveres szervezet gerilla és terroristatevékenysége képviselte aszimmetrikus fenyegetések is. A 2008. november 26-án Mumbaiban végrehajtott terrorista akció világszerte felhívta a figyelmet erre a problémára. Minthogy napjainkban különösen nagy politikai és médiaérdeklődés kíséri a terrorizmus jelenségét, érdemes külön is kitérnünk annak indiai vonatkozásaira.

II. A terrorizmus Indiában

Az indiai állam biztonsági érdekeit belülről fenyegető szakadár és/vagy extrémista csoportok fegyveres tevékenysége immár hosszú évtizedek óta a helyi mindennapok realitása. Az indiai területi status quo (mint ahogy a tamilok esetében utaltunk rá) gyakorlatilag az ország megalakulása óta folyamatos vita tárgya. A különböző mértékű megváltoztatását célzó politikai mozgalmak egy része a szövetségi állami struktúra módosításával végül kanalizálhatónak bizonyult.¹⁶ A szélsőséges fegyveres és terroristacsoportok tevékenysége ugyanakkor máig alapvetően meghatározza India belbiztonsági helyzetét. E szervezetek identitásuk alapján némi egyszerűsítéssel három kategóriába sorolhatók.

A *politikai extrémisták* legismertebb képviselői a naxaliták. Nevüket a nyugat-bengáli Naxalbár településről kapták. Szélsőségesen marxista irányvonalat képviselnek, annak

¹³ Erről lásd Alan J. Bullion: *India, Sri Lanka and the Tamil Crisis 1976—1994*. London – New York, 1995, Pinter..

¹⁴ Lásd The Official Website of the Sri Lankan Governments Secretariat for Coordinating the Peace Process (SLOOP) <http://www.peaceinsrilanka.org/peace2005/Insidepage/Agreements.asp>, letöltve: 2007. 02. 01.

¹⁵ Liberation Tigers of Tamil Eelam: Tamil Eelam Felszabadító Tigrisei.

¹⁶ Erre példa egyebek mellett a teluguk (andhrák) szövetségi államának, Ándhra Pradesh-nek megalakítása, vagy az egykori Madrasz szövetségi államnak a lakói által igényelt átkeresztelése Tamil Nadu-ra.

forradalmi, harcos ideológiáját is megfogalmazva. Nem azonosíthatók az indiai kommunis-tákkal, akik releváns politikai erőként ma is több szövetségi államban kormányzati tényezők. A naxaliták ma már 12 szövetségi államra terjesztették ki tevékenységüket,¹⁷ melyben a fegyveres akciók és a társadalmi feszültségek tudatos élezése egyaránt szerephez jut.

Az *etnikai alapon szerveződő fegyveres szervezetek* viszont általában kevésbé érdeklődnek az indiai társadalmi problémák iránt, inkább valamilyen nemzeti cél – az esetek nagy többségében az önálló nemzeti állam – megvalósítása érdekében ragadtak fegyvert. A huszadik század második felében a dél-indiai tamilok önállósodási törekvései kapták a legnagyobb figyelmet, napjainkban azonban a szeparatizmus veszélye immár északon az erősebb. A jelenség két, egymástól igen különböző földrajzi és kulturális régiót érint a leginkább: Kasmír indiai részét, illetve az ország északkeleti régióját, melyet a „hét nővér állam” fed le. E vidék egykor a nagy ázsiai (indiai, kínai, tibeti) civilizációs térségek határterületét jelentette, ahol találkozott politikai és kulturális hatásaik. Ennek ellenére azt tapasztalhatjuk, hogy India népei között e térség őslakóit fűzi a legkevesebb szál a társadalmat alkotó többi etnikumhoz. A túlnyomórészt keresztény vagy buddhista vallású, mongolid antropológiai jellegzetességeket mutató, sino-tibeti nyelveket beszélő helyi népcsoportoknak nincs sok közül az India magterületeit lakó népekhez. Miután azonban a britek 1824 és 1872 között kiterjesztették hatalmukat a településterületeikre, és Brit Indiához csatolták őket, az 1947. évi dekolonizációs terv értelmében el kellett fogadniuk hazájuknak az újszülött államot. A terület gerincét alkotó Brahmaputra völgye eleinte különleges mezőgazdasági lehetőségei miatt érdemelt figyelmet, később viszont a helyi szénhidrogén-tartalékok feltárása tette alapvető fontosságúvá a félreeső térséget Újdelhi számára. A helyi népek körében viszont nagy az elégedetlenség az indiai fejlesztéspolitika, a különböző etnikumok politikai pozíciói, és az indoárják tömeges bevándorlása miatt. A területen ez idő szerint is több tucat kisebb nagyobb fegyveres frakció küzd az általuk képviselt etnikai csoportok „nemzeti függetlenségéért”. Közöttük az Aszomi¹⁸ Egyesült Felszabadítási Front (ULFA), a Nágaföldi Nemzeti Szocialista Tanács (NSCN), és a Bodóföldi Nemzeti Demokratikus Front (NDFB) a legismertebbek. E fegyveres csoportok nemcsak az indiai fennhatóságot és „gazdasági kizsákmányolást” jelképező személyek és létesítmények ellen követnek el támadásokat, hanem különböző területi viták miatt egymással is harcolnak. Tevékenységük, valamint az indiai ellenlépések következtében évtizedek során elhunytak számáról igen ellentmondó becslések léteznek a néhány tízezertől a több százezres nagyságrendig. A szakadár etnikai mozgalmaknak a gyakorlatban nincs igazán számottevő anyagi és humán bázisa, gerilla- és terrortaktikájuk miatt azonban akut fenyegetést jelentenek a helyi társadalomra.

A *vallási alapon szerveződő csoportok* a többségi hindu kultúrával szemben lépnek fel. A pakisztáni területek elszakadását követően India soknemzetiségű világában a hinduizmus maradt szinte az egyetlen, a társadalom nagy többségét összefűző identitásképző tényező. Az erre felépített „nemzettudat”, a hindu nacionalizmus a Bháratija Dzsánata Párt megerősödése ellenére sem tekinthető egyeduralgó ideológiai áramlatnak.¹⁹ Látható térnyerését mégis elemi fenyegetésként élhette meg több kisebbségi csoport. Közöttük a szikhek és a muszlimok ellenreakciója keltette a legnagyobb figyelmet. A szikhek a mai indiai Pandzsáb területén helyi többséget alkotó vallási felekezet. A huszadik század ötvenes éveiben lépett fel egy frakciójuk Khalisztán, egy Pandzsáb területén megalakítandó szuverén szikh állam tervével. Noha a szikh szakadárokat sikerült megfékezni, ennek Indira Gandhi miniszterelnök meggyilkolásán túl is súlyos ára volt. A hindu és szikh lakosság közti törésvonalak évtizedekre elmélyültek.²⁰ Napjainkra azonban ez az ellentét valamelyest veszített konfliktuspotenciál-

¹⁷ Folk György: *India – a végletek birodalma*. Budapest, 2007, HVG könyvek.

¹⁸ Aszom Asszámnak a brit gyarmatosítás előtti történelmi elnevezése.

¹⁹ Erről bővebben lásd Balogh András: A nemzeti kérdés Indiában. In Balogh András (szerk.): *Nemzet és nacionalizmus*. Budapest, 2002, Korona, 204–207. o.

²⁰ Erről magyar nyelven lásd Kulcsár Kálmán: *India, az útkereső birodalom*. Budapest, 2008, Akadémiai, 147–148. o.

jából, amihez jótékonyan járult hozzá számos nagy tekintélyű szikh személyiség nyílt kiállása az indiai egység mellett.²¹

A muszlim–hindu relációban már közel sem alakultak szerencsésen a dolgok. Pakisztán megalakulását követően is jelentős muszlim népesség maradt India területén, amelynek gyakran kellett szembesülnie a többség bizalmatlanságával. A kasmíri konfliktus rendezetlensége pedig állandó hivatkozási alapja lett a felekezeti konfliktusok szítóinak. Napjainkban az indiai terroristatevékenység legnagyobb részét a muszlim csoportokhoz köthető, melyek a Kasmír indiai „meghódításával” és a hindu sovinizmussal indokolják akcióikat. Az utóbbi években számos súlyos támadásra került sor a több tucatnyi²² azonosított iszlám terrorista-szervezet részéről. 2001. december 13-án például az indiai parlament épületét támadták meg, ami 14 áldozatot követelt. Legutóbb az említett 2008. novemberi akció során szintén az iszlámista ideológiára hivatkozva hajtottak végre akciót külföldi fegyveresek (Dekkán Mudzsahedek), a három napos küzdelemnek 172 halálos áldozata és kétszáznál több sebesültje volt. Az indiai titkosszolgálat mindkét esetben pakisztáni kapcsolatot feltételezett az események mögött.

Kétségtelen, hogy az indiai–pakisztáni viszony problematikája elválaszthatatlan a dél-ázsiai iszlám terrorizmus kérdésétől. Az India területén tevékenykedő muszlim terroristák legnagyobb része ugyanis külföldről, főleg Pakisztánból (esetenként Bangladesből) kap támogatást, kiképzést és felszerelést. Ennek tükrében világos, hogy az iszlám extrémizmus jelensége Újdelhi számára nemcsak belügy, hanem külpolitikai és nemzetbiztonsági probléma is. Ennek kezeléséhez azonban alig talál megfelelő partnert a régióban. A pakisztáni terroristák kiképzése mögött ugyanis többnyire nem az ország kormánya, hanem a titkosszolgálat (Inter Services Intelligence – ISI) áll. A pakisztáni fegyveres erők felett azonban nem érvényesül a civil kontroll, óriási belső autonómiájukat nemcsak politikai, hanem gazdasági eszközökkel is képesek biztosítani. Ilyen feltételek mellett az iszlámábádi kormány nem igazán látja át a titkosszolgálatok tevékenységét, és hitelesen nem garantálhatja India számára, hogy hasonló esetek nem fordulnak elő többé. Még akkor sem, ha a jelenlegi pakisztáni vezetés alapvetően érdekelt a két állam politikai közeledésében és kiegyensúlyozott viszonyában. Ugyanakkor a felekezeti alapú erőszak gyökereit hiba lenne kizárólag Indián kívül keresnünk. A szubkontinentális állam óriási társadalmán belül a vallási gyűlölködés már számos alkalommal vezetett súlyos zavargásokhoz. Az áldozatok száma 1947 óta több száz-ezerre tehető, a sérültek számát és az anyagi (és kulturális) értékekben keletkezett károkat pedig szinte megbecsülni sem lehet.

India komoly feladata, hogy miképpen talál megoldást ezekre a dilemmákra, és ez egy-szersmind nagyhatalmi érettségét is próba elé állítja. Ugyanakkor tény, hogy gyors ütemű (bár korántsem arányos) fejlődésének és demonstratív értékű politikai és tudományos sikereinek köszönhetően ma az indiai rendszer legitimitációját és akcióképességét tekintve egyaránt erős. Ennek nyomán igen valószínűtlen, hogy az említett mozgalmak akár csak részlegesen is sikerre vihetik politikai törekvéseiket, és radikális változásokat idézhetnek elő az ország társadalmi vagy szuverenitási viszonyaiban.

III. Biztonságpolitikai tradíciók

Noha az indiai kultúra népeinek nincsenek modern nagyhatalmi hagyományaik. Nem létezik számukra a nagyságnak és kiválóságnak olyan típusú ideológiája sem, mely például a kínai állam önmeghatározásához sok évszázadon át alapot szolgáltatott. A gyarmati korszak tapasztalatai mély nyomot hagytak a politikai gondolkodásban is, aminek következtében India máig elutasítja a nemzeti érdekek birodalmi szemléletű érvényesítését. A birodalmi gondolkodásnak a társadalom soknemzetiségű felépítése és történelmi tapasztalatai sem kedvez-

²¹ A jelenlegi miniszterelnök, a szikh Manmohan Szingh például a Dzsanata párt által korábban megfogalmazott „nemzeti célok” egy része (például a nagyhatalmosság programja) mellett is hitet tett.

²² A szervezetek pontos száma körül máig nagy a bizonytalanság, mivel gyaníthatóan ugyanazon személyek több csoportban is tevékenykednek, illetve egy csoport több néven is „megnevezte” már magát.

nek, ezért természetes, hogy a mai India más dimenziókban keresi és fogalmazza meg a külvilág számára hatalmi politikájának eszmei alapjait.

Autentikus indiai biztonságpolitikáról természetesen csak a függetlenség kikiáltását követően beszélhetünk. A fiatal köztársaság önálló biztonságpolitikájának doktrinális alapelemei az önerőre támaszkodás, az „el nem kötelezettség”, a már említett antiimperializmus, és a más államok szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartása volt. Ezek természetesen egymással összekapcsolódó elméleti keretet alkottak, ezért e ponton érdemes röviden értékelnünk őket.

Az „*el nem kötelezettség*” a hidegháború évtizedeiben az indiai külpolitika legismertebb alaptörekvése lett. Mint az el nem kötelezettek mozgalomának oszlopos tagja, a dél-ázsiai állam a harmadik út létezését hirdette, és igyekezett távolságot tartani a két szuperhatalom által létrehozott politikai–katonai tömböktől. A mozgalom kezdetének számító csúcserkeztetés 1955. április 18-án hívták össze az indonéziai Bandungba.²³ Kezdeményezői között a semlegességi vonal képviselőjeként India is ott volt.²⁴ Noha az „el nem kötelezettek” igyekeztek tompítani a bipoláris korszak számukra káros tendenciáit, az adott világrend logikája alól alapjában véve mégsem vonhatták ki magukat. Dél-Ázsia is a szuperhatalmak versengésének játéktérévé vált. Ez Indiát is választás elé állította, aminek az 1971 augusztusában húsz évre megkötött szovjet–indiai együttműködési szerződés lett az eredménye. Fontos ugyanakkor megjegyeznünk, hogy ez nem tartalmazott olyan jellegű katonai kötelezettségeket, mint például a Varsói Szerződés. India nem lett szovjet csatlós, státuszára pedig a hidegháború végéig nagy figyelmet fordított. A partnerség hozadékaként a hadsereg nagy mennyiségű szovjet fegyverzetet és hadianyagot kapott, melynek segítségével jelentősen nőtt az ütőképessége. Ez alapozta meg az indiai fegyveres erők máig jellemző orosz haditechnikai arculatát, melynek fenntartásához a kilencvenes évek során felújított orosz–indiai együttműködés is hozzájárult. A szovjetbarátság jelentősen csökkentette az „el nem kötelezett” politika hitelét, India adott helyzetében azonban a legrealisabb alternatívának számított. Napjainkra e tradíció jelentősége akkor mérhető fel, amikor a mai India több lábbon álló nagyhatalmi kapcsolatrendszerével vetjük össze. A külkapcsolatok diverzifikációja az ezredfordulót követően mehetett végbe, eredménye pedig egy olyan egyensúlyra törekvő hatalmi politika lett, mely a korábbihoz képest határozottabban keresi India helyét a globális küzdőtéren, miközben egyszerre jellemzi a kooperációs hajlam és bizonyos fokú távolságtartás is.

Az *antiimperializmus* és a vele a huszadik század második felében összekapcsolódott antikolonializmus egyszerre számít a gyarmati sorból felszabadult népek morális imperatívuszának és reális biztonságpolitikai igényének. A gyarmati korszak mély nyomokat hagyott az indiaiak történeti emlékezetében. A nyugati hatalmak politikai és katonai jelenlétének elutasítása a térségben ugyanakkor nemcsak ideológiai megfontolás volt, hanem az ország biztonsági komfortérzetét is növelte. A hidegháború időszakában ez azt is jelentette, hogy India (túl azon, hogy biztosítani kívánta tartós függetlenségét) nem kívánt a szuperhatalmak esetleges katonai konfrontációjának terepe lenni. E hagyomány mind a mai napig nagy elismertségnek örvend az egykori „harmadik világban”, és ha India képes ezt beépíteni nagyhatalmi szerepét formáló politikai alapelvei közé, kétségkívül jobb esélyekkel fogadtathatja azt el a világ legnagyobb részén. Nem mellesleg az ország máig kerüli a túl erős elköteleződést bármelyik nagyhatalmi partnere iránt.

Más államok szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartása a nemzetközi érintkezés egyik legfontosabb alapelve. India relációjában ennek megerősítése a Panca Sila²⁵ néven ismertté vált indiai–kínai közös nyilatkozat formájában 1954. június 28-án külön is megtörtént. A Panca Silán alapuló biztonságpolitikai szemlélet Dzsaváharlál Nehru miniszterelnök elmélete volt. Noha a későbbi fejlemények tükrében a megállapodás gyakorlati

²³ Benkes Mihály: *Szuperhatalmak kora. 1945–1992*. Budapest, 2007, AbiPrint, 74. o.

²⁴ Az összejövetet India, Pakisztán, Ceylon és Burma, az ún. Colombo-csoport kezdeményezte.

²⁵ A békés egymás mellett élés öt alapelve az egymás területi épségének és szuverenitásának kölcsönös tiszteletben tartása, az egyenlőség és kölcsönös előnyök biztosításának és a békés egymás mellett élésnek az elve, valamint a támadó háború és a belügyekbe való beavatkozás tilalma. Lásd Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982*, Budapest, 1985, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Kiadó, 223–225. o.

jelentősége erősen kétségbe vonható, alapvető politikai törekvése máig érvényes.²⁷ Magyarázatához ugyanakkor vissza kell nyúlnunk a szeparatizmus és politikai extrémizmus korában már részletezett problémájához. A számos etnikai és vallási konfliktus belső feszítő ereje miatt ugyanis az ország kezdetektől fogva elemi fenyegetésként azonosította a külső beavatkozás lehetőségét, mely – támogatva a területén folyamatosan jelen levő szakadár törekvéseket – India kormányozhatatlanná válásának és felbomlásának veszélyét hordozta. A „belső ellenség” külső támogatásának képzele évtizedeken át az indiai stratégiai gondolkodók legsötétebb félelmeinek forrása volt. Noha a különböző vallási és etnikai csoportosulások szecessziós törekvéseinek egy részét sikerült visszaszorítani, a probléma továbbra is az indiai mindennapok része. A jelenség az ország társadalmának korábban említett adottságait figyelembe véve nem rendkívüli, de sikeres kezelése továbbra is feltételezi India eredményes önvédelmét a széthúzó erőket támogató külső beavatkozással szemben. Mindez az indiai nemzetbiztonság várhatóan távlatilag is legmeghatározóbb problémáinak egyike marad.

Az *önerőre támaszkodás*, különös tekintettel annak katonai dimenziójára, a semleges politika egyik lényeges komponense lett volna. A gyakorlatban azonban csak részlegesen valósult meg. India erőfölényére támaszkodva többé-kevésbé képes volt ellensúlyozni azt a hátrányt, ami abból fakadt, hogy nem voltak a térségben olyan potenciális katonai szövetségei, amelyek hatékonyan tudták volna támogatni honvédelmi erőfeszítéseit. Ezen a téren az önállóság nemcsak cél, hanem egyenesen kényszer volt, és bizonyos tekintetben máig az. Ugyanakkor az ország saját forrásokból évtizedekig nem volt képes fegyveres erőinek technikai igényeit megfelelően kielégíteni. A bipoláris korszak politikai közegében ennek külső pótlása nehezen volt megoldható anélkül, hogy annak ne lett volna az egyik vagy másik hatalmi tömb mellett szóló politikai üzenete. India – mint említettük – az Egyesült Államok térségbeli politikáját is mérlegelve a szovjet technológiai import mellett döntött. A fegyveres erők korszerűsítése tehát moszkvai segítséggel ment végbe, a dél-ázsiai ország ugyanakkor folyamatosan növelte saját hadiipari kapacitásait is. Ennek eredményeképpen napjainkra az ország harckocsik, szállítójárművek, könnyű és nehézfegyverzet, rakéták, hadihajók és légi technika tekintetében is önálló gyártási lehetőségekkel rendelkezik. Bár az orosz technológia alkalmazása továbbra is széles körű, a hazai képességek segítségével a modern hadigépezet egyre több igénye elégíthető ki hazai forrásból. Noha ez természetesen nem jelenti szükségképpen az indiai–orosz, vagy a gyorsan fejlődő indiai–nyugati katonai kapcsolatok gyengülését, de mindenképpen csökkenti az ország kiszolgáltatottságát egyik vagy másik beszerzési forrásával szemben, és hadiipari szempontból is megerősíti újonnan formálódó nagyhatalmi szerepét.

E nagyhatalmi szereplehetőség új minőségű helyzetet teremt. Az említett „tradicionális” elemek mellett az utóbbi két évtizedben – részben a bipoláris rendszer megszűnésének, részben pedig saját fejlődésének köszönhetően – egyre tágult az indiai biztonságpolitika horizontja. A korábbi erőteljesen defenzív, a szűkebb régió folyamataira koncentrált alapállást napjainkban fokozatosan váltja fel a globális érdekérvényesítés igénye. A nehru-i biztonságpolitikának még az „öt alapelv” képezte a fundamentumát, ennek kudarca azonban már az 1962-es háborúval bizonyossá vált. Felülvizsgálatára azonban csak a miniszterelnök 1964-ben bekövetkezett halála után kerülhetett sor. Ekkor fogalmazódott meg a Gandhi család militáns gondolkodású hívei részéről az aktívabb hatalmi politizálás programja,²⁸ de a gyakorlatban ez az évszázad végéig nem léphetett túl a regionális hatalmi szerepen. A folyamat az 1996-ban kormányra jutott hindu nacionalista Bháratija Dzsánata Párt (Indiai Néppárt) regnálása alatt erősödött fel,²⁹ és azóta folyamatosan Újdelhi stratégiai törekvéseinek egyik legfontosabb eleme, ami mellett a 2004-ben hatalomra került kongresszista kormányzat is hitet tett. Ennek nyomán, noha a fegyveres erők bevetési lehetőségeiket tekintve többnyire még mindig csak a szűkebb régióban képesek demonstrálni az ország erejét, a politika és a

²⁷ Nehru paradigmájának hitelét az 1962. évi kínai támadás erősen kikezdte.

²⁸ Minderről lásd Dr. Apurba Kundu: *India's National Security under the BJP/NDA: „Strong at Home, Engaged Abroad”*. European Institute for Asian Studies (EIAS), June, 2004. 6. o.

²⁹ Uo. 9–32. o.

katonai fejlesztések szintjén is folynak a szélesebb szerepvállalás előkészületei. Ennek logikája szerint értékelhetjük egyebek mellett a nagyarányú flottafejlesztést,³⁰ mely India világ-tengereken való jelenlétét erősíti, a nagy publicitást kapott űrprogramot, amely távlatilag a műholdas megfigyelés és navigáció globális szintű lehetőségét teremtheti meg,³¹ a kiemelkedő nemzetközi katonai jelenlétet,³² és természetesen az ENSZ BT állandó tagsági státuszáért folyó diplomáciai offenzívát is. Az elmúlt évek során egyre inkább kikristályosodott e hatalmi építkezés megfelelően kommunikálható eszmei háttere is. Ennek céljára leginkább a széles körű nemzetközi felelősségvállalás bizonyult alkalmasnak, melynek érdekében a világ legnépesebb demokráciája jelentős áldozatokat vállal. Minthogy azonban az ország gazdasági téren nem képes nagyhatalmi szerepet játszani, törekvéseit korábban jellemzett demográfiai és geostratégiai adottságaival és kiemelkedő katonai potenciáljával igyekszik alátámasztani.

IV. Az indiai fegyveres erőkről

Az Indiai Köztársaság napjainkban Kína után a világ második legnagyobb létszámú hadseregét tartja fenn. Békeidőben mintegy 1,3 millió fős élőerejét szükség esetén egy nagyjából ugyanekkora, azonnal mozgósítható tartalék egészíti ki. Az országban a hagyományos fegyveres erők mellett tucatnál több félkatonai jellegű szervezet is működik az állam felügyelete alatt. Állományuk összlétszáma erősen változó, de sokéves tapasztalat szerint stabilan egymillió fő felett van. A paramilitáris alakulatok területvédelmi, polgári védelmi és határellenőrzési feladatok ellátásában segítik a hadsereget. A fegyveres erők szervezésének alaptézisei a brit mintákat követik. Az aktív állomány teljes egészében önkéntes, a professzionalizáció nemzetközi összehasonlításban is magas fokú. A haderő teljes szerkezetű, kiképzését és felszerelését – a szubkontinens klimatikus és természeti viszonyait szem előtt tartva – a legkülönbözőbb környezeti feltételek mellett is sikeres műveleti tevékenység érdekében állítják össze. Haderőnemi felépítését tekintve hagyományos (hadsereg, légierő, haditengerészet) képet mutat. Sok más egykori gyarmattal ellentétben Indiának nem kellett a nulláról kezdenie fegyveres erőinek szervezését. A függetlenné váláskor ugyanis az infrastruktúra és a szervezeti alapok tekintetében már sok minden készen állt. A második világháború alatt pedig – tekintettel a kiemelt veszélyeztetettségre, melyet a japánok burmai hadműveletei idéztek elő – különböző beosztásokban mintegy 20 millió indiai állt fegyverben.³³ Az indiai katonák egy része komoly hadszíntéri tapasztalatokat is szerzett a britek burmai, közel-keleti és észak-afrikai hadműveletei során. Ennek eredményeképpen a szerveződő fegyveres erők állományának feltöltése sem bizonyult megoldhatatlannak. Ehhez persze hozzájárult az is, hogy Indiában aránylag magas a presztízse a katonai pályának, különösen azon népcsoportok fiataljai körében, melyek kultúrájában a harci hagyományok kiemelt szerepet játszanak (pl. szikhek, rádzsputok, bengáliak).

Az indiai fegyveres erők felett ma többé-kevésbé hatékony politikai kontroll érvényesül. Ez természetesen nem felel meg minden tekintetben az európai mintájú civil kontroll elvárásainak, mivel a katonai elitnek – Ázsia többi országához hasonlóan – igen jelentős politikai befolyása van. Indiában azonban közel sem beszélhetünk a fegyveres testületek olyan mértékű autonómiájáról, mint Pakisztánban. Mindent egybevetve az indiai politikai és katonai elitcsoportok kapcsolatai rendezettebbek és kiegyensúlyozottabbak, mint sok más ázsiai országban.

³⁰ Az ország a meglévő két repülőgép-hordozója mellett továbbiak beszerzését és hadrendbe állítását is tervezi, amivel nagyban megnöveli haditengerészeti erőinek jelenleg sem elhanyagolható hadműveleti képességeit.

³¹ Igaz, a fejlesztés alatt álló indiai IRNSS (*Indian Regional Navigational Satellite System*) rendszer, mely várhatóan 2012-től kezdi meg működését, még csak regionális szintű lefedettséggel számol. A rendszer jellegénél fogva – egyetértve Erdész Viktor interpretációjával – elsődlegesen védelmi célokat szolgálhat, lehetőség esetén azonban további fejlesztése is igen valószínű. Erdész Viktor: A Galileo globális műholdas navigációs rendszer és konkurensei. *Nemzet és Biztonság*, 2008/7. szám, 45–53. o.

³² 2008-ig India 43 békekikényyszerítő/fenntartó misszióhoz járult hozzá, összesen több mint 90 000 katona részvételével. *Annual Report 2007–2008*, Ministry of Defence, Government of India, 2008, 24. o.

³³ Tenigl-Takács László: *India története*. Budapest, Medicina – Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 1997, 379. o.

Az ország deklarált nemzetbiztonsági törekvéseinek alapját többnyire hagyományos elemek képezik.³⁴ A fegyveres erők elsődleges feladata az ország határainak, területének és polgárainak védelme a külső fenyegetéssel szemben. A hadseregnek karhatalmi funkciói is vannak: a védelmi célok között a törvényes rend és az alkotmányos berendezkedés megővése is szerepel. A speciális biztonságpolitikai viszonyokra utal, hogy külön hangsúlyt kap az állampolgárok védelme a nukleáris fenyegetéssel, a terrorizmussal és a militantizmussal szemben. Újdelhi ugyanakkor hitet tesz a párbeszéd és a kölcsönös együttműködés előmozdítása mellett a környező államokkal, és hangsúlyozza a biztonságpolitikai kapcsolatok fejlesztésének szándékát a világ nagyhatalmaival is. Noha Dél-Ázsia nuklearizációja elvben minimálisra csökkentette a *kiterjedt*, hagyományos fegyveres konfliktusok esélyét a három egymással szomszédos atomhatalom között, az indiai hadsereggel szemben máig alapvető elvárás, hogy szükség esetén képes legyen feltartóztatni a pakisztáni és a kínai fegyveres erők támadó hadműveleteit. A rendelkezésre álló képességeket figyelembe véve ez a cél elvben megvalósult. A térben és a felvonultatott erők tekintetében *korlátozott* hagyományos konfliktusok kialakulása azonban továbbra sem zárható ki. A kargili háború tapasztalatait elemezve ugyanis az indiai stratégák arra a meggyőződésre jutottak, hogy a jövőben lehetségesek olyan alacsony intenzitású összecsapások az indiai és pakisztáni erők között, melyek még nem lépik át a nukleáris fegyverek bevetéséhez szükséges ingerküszöböt, de már elérhetők általuk a célul kitűzött politikai eredmények.³⁵ A 2004. április 28-án nyilvánosságra került indiai katonai doktrína ezt a koncepciót vázolja, egyben változásokat kezdeményezve a csapatok összetételében, diszlokációjában és vezetésében.

Az alkotmány rendelkezései értelmében Indiában is az államfő a fegyveres erők főparancsnoka,³⁶ a gyakorlatban azonban – Magyarországhoz hasonlóan – a kormány hatáskörébe tartozik a hadsereg irányítása. A nukleáris fegyverek feletti ellenőrzést a miniszterelnök gyakorolja. A három haderőnem vezérkarai főnökeinek konzultációs fóruma a Vezérkari Főnökök Bizottsága (VFB). Ennek elnöki posztját a három vezérkARBól rotációs módszerrel töltik be. A VFB amellet, hogy segít rendezni a haderőnemek együttműködéséből adódó különböző kérdéseket, miniszteri tanácsadó testületként is működik. A bizottság elnöke egyben a 2001. október 1-jével (szintén a kargili háború tapasztalatai nyomán) felállított Integrált Védelmi Vezérkar vezetője is. Ennek feladata a vezérkarok napi kapcsolatának szakmai biztosítása, a legfelsőbb szintű védelmi tervek kidolgozása, valamint a speciális programok ellenőrzése. Az IVV közvetlenül a kormánytól, mint a haderőnemi vezérkarok felettes szervétől fogadja az utasításokat.

Szervezeti tekintetben az indiai fegyveres erők mindhárom haderőneme regionális felépítésű. A szárazföldi erők egységeit hat,³⁷ a légierőét öt,³⁸ míg a flottáét négy³⁹ regionális parancsnokság alárendeltségébe osztották. Mellettük haderőnemenként speciális parancsnokságok (logisztikai, kiképző stb.) is működnek.

A haderő széles pénzügyi mozgástere immár évtizedes hagyománynak tekinthető, melyet a nagyhatalmi ambíciókból következő állandó fejlesztési kényszer is növel. Az Indiai Köztársaság a többéves átlagot figyelembe véve GDP-jének mintegy három-négy százalékát költötte közvetlenül fegyveres erőire, ami reálértéken a világ egyik legnagyobb katonai költségvetésének felel meg. A források megoszlása tekintetében még napjainkban is feltűnő a szárazföldi erők felülreprezentáltsága. A 2008. statisztikai évben az előirányzott védelmi költségvetés mintegy 46,62%-a jutott a hadseregnek, míg a légierő 28,53%-ban, a haditen-

³⁴ Ezekről lásd National Security Objectives. The Official Website of the Indian Armed Forces, <http://armedforces.nic.in>. Letöltve: 2008.12. 21.

³⁵ Tariq M. Ashraf: Doctrinal Reawakening of the Indian Armed Forces. *Military Review*, November-December, 2004, 53–62., 57. o.

³⁶ *The Constitution of India*, Part 5, Article 53/2. <http://indiacode.nic.in/coiweb/fullact1.asp?tfnm=00%2070>,. Letöltve: 2009. 01. 05.

³⁷ Ezek közül a Központi Parancsnokság főhadiszállása Lucknowban, a Keleti Parancsnokságé Calcuttában, a Nyugati Parancsnokságé Chandimandirban, az Északi Parancsnokságé Udhampurban, a Déli Parancsnokságé pedig Punában van.

³⁸ Ezek a Központi-, Déli-, Keleti-, Nyugati- és Délnyugati- Légi Parancsnokságok.

³⁹ Nyugati (Mumbai), Keleti (Visakhapatnam), Déli (Kochi), valamint az Andamani és Nicobari Parancsnokságok (Nicobar).

gerészet 18,47%-ban részesedett belőle. A fennmaradt összeget egyéb célokra (főként kutatás-fejlesztésre) használták fel.⁴⁰ A hadsereg rendelkezik messze a legnagyobb személyi állománnyal és tartalékkal a három haderőnem közül. Az utóbbi években azonban új lendületet kapott a légierő és a flotta technikai fejlesztése, ami az elkövetkező időszakban várhatóan a költségek egyre növekvő hányadát igényli majd. A fejlesztéseket a nagyhatalmi potenciál kiépítésén túl az öregedő eszközállomány cseréje is indokolja. Az indiai fegyveres erők technikai arculata egészen a legutóbbi időszakig a kelet-európai országok hadseregeire emlékeztetett. A szovjet technika dominanciája – mint korábban említettük – az 1971-es szovjet–indiai szerződés nyomán vált jellemzővé, és különösen a repülőeszközök, légvédelmi fegyverzet és páncélos eszközök tekintetében szembetűnő. A Föld egyik legnagyobb légierejének számító indiai légierő több mint 1000 hadrendben tartott vadászrepülőgépeinek mintegy fele előregedett és cserére szorul. Különösen az 1963 óta beszerezett 450 darab MiG–21-es, és az 1981 óta használt 120 darab MiG–23-as műszaki állapotával vannak problémák. Pótlásukra a légierő 1997 óta Szuhoj–30-asokat, 2001 óta pedig hazai gyártású LCA gépeket vásárol.⁴¹

A haditengerészet fejlesztését a légierőnél erősebben motiválják a hatalmi ambíciók. Jelenleg a műveleti képességek tekintetében (Oroszországon kívül) India rendelkezik Ázsia legkitűnőbb tengeri haderejével. E flotta biztosítja vitathatatlan dominanciáját a Bengáli-öbölben, és állandó, erős jelenlétét az Indiai-óceán északi térségében a Hormuzi-szorostól a Malaka-szorosig. A flotta képességeinek bővítésénél jól láthatóan kiemelt szerepet játszik a hajóegységek rakétafegyverzettel való ellátása,⁴² valamint a repülőgép-hordozók hadrendbe állítása. Az indiai haditengerészet jelenleg legnagyobb harcértékű egysége az 1959-ben vízre bocsátott, 23 900 tonna konstrukciós vízkiszorítású INS Viraat közepes repülőgép-hordozó. A hajó, az egykori brit HMS Hermes átépített változata, BAE Sea Harrier repülőgépeket hordoz, és sokáig a flotta legféltettebb kincsének számított. Az egység előregedése és a haditengerészet képességeinek fejlesztése motiválta a további repülőgép-hordozók beszerzését. Ennek eredményeképpen vásárolták meg Oroszországtól az Admiral Gorskov 41 500 tonna konstrukciós vízkiszorítású, Kijev osztályú flottarepülőgép-hordozót. A jóval fiatalabb (1987-es) hajó hadrendbe állításával jelentősen növekszik az indiai haditengerészet ütőképessége, a tervbe vett további repülőgép-hordozók beszerzésével pedig az ország katonai jelenléte a világtengereken egyike lehet a legerősebbeknek. A Föld legnépesebb demokráciájának hadigépezetének azonban van egy jóval nagyobb nemzetközi érdeklődést kiváltó tulajdonsága is: a nukleáris csapásmérés képessége.

V. India nukleáris képességeiről

Az Indiai Köztársaság katonai célú nukleáris programját eredetileg nem kifejezetten a nagyhatalmi ambíciók hívták életre. Az 1962. évi indiai–kínai határháború nyomán bizonyossá vált, hogy nem kielégítők az ország honvédelmi képességei az északi szomszédal szemben. A Kína törekvéseihez kötődő, eredetileg sem csekély biztonságpolitikai aggodalmakat pedig csak fokozta, hogy két évvel a határkonfliktus lezárását követően, 1964. október 3-án a kommunista állam az atomhatalmak sorába lépett. Az adott feltételek mellett a Kínával szembeni legmagasabb biztonsági garanciát a nukleáris eszközök birtoklásától lehetett remélni. E megfontolás vezetett az eredetileg békés célú indiai atomprogram militarizálásához. 1974-ben hajtották végre az első sikeres nukleáris robbantást, a „Mosolygó Buddha” névre keresztelt kísérleti bombával. India tehát a hetvenes évek óta képes atomfegyverek előállítására, a bevethető állapotú nukleáris robbanófejek gyártásához azonban még hosszú volt az

⁴⁰ *Annual Report 2007–2008*. Ministry of Defence, Government of India, 2008, 14. o.

⁴¹ A Szuhoj–30-asokból 100, az LCA vadászközből pedig 100–200 darab beszerzését tervezik. Erről és az indiai légierő egyéb eszközeiről bővebben lásd Indian Air Force, The Official Website of the Indian Armed Forces, <http://indianairforce.nic.in>. Letöltve: 2008. 12. 21.

⁴² Az indiai haditengerészetnek ma már számos korszerű, folyamatosan fejlesztett rakétafegyverzettel ellátott hajóegysége van. Ide sorolható a 3 Delhi és 5 Rádzspat osztályú rakétás romboló, valamint számos rakétás fre-gatt és korvett. A haditengerészet technikai állományáról részletesen lásd Indian Navy, The Official Website of the Indian Armed Forces, <http://indiannavy.nic.in>. Letöltve: 2008. 12. 21.

út. A program folytatását a kísérlet rossz nemzetközi fogadtatása és a hetvenes évek belpolitikai problémái is hátráltatták, új lendületet végül 1987-ben, Radzsiv Gandhi miniszterelnöksége alatt kapott. A múlt század kilencvenes éveinek elejére az indiai gazdasági reform sikerének egyik alapfeltétele volt a külföldi támogatás és a nyugati nagybefektetői körök bizalma. Ennek érdekében Újdelhi kerülte a Nyugat éles kritikáit kiváltó nukleáris fegyverkutatások témáját. A legutóbbi fordulatot a már említett Dzsanaata Párt kormányra jutása hozta el, mely stratégiai törekvéseinek egyik pilléréként kezelte az indiai nagyhatalmiság programját. A kínai segítséggel folyó pakisztáni nukleáris fegyverkezés pedig olyan stratégiai kényszerhelyzetet teremtett, mely igazolta a „hindu atombomba” igényét. Ennek nyomán India végül 1998. május 11–13-án deklarálta nukleáris képességeit öt egymást követő, sikeres kísérlettel.⁴³ Mivel az ország (Pakisztánhoz hasonlóan) nem csatlakozott a nukleáris fegyverkezést korlátozó egyezményekhez, ezzel nem sértette meg a nemzetközi jogot.

Sajátos vonása azonban a folyamatnak, hogy az eleinte kifejezetten a kínai fenyegetéssel szembeni védekezés célkitűzésével útjára indított fegyverkezési program valós eredményei megszületésükkor már leginkább egy hatalmi politikai koncepciót szolgáltak. Az indiai nukleáris doktrína ugyanakkor megőrizte a defenzív logikát, mely a történelem nemzetközi elfogadtatásának is egyik alapfeltétele volt. Atal Bihari Vadzspáji miniszterelnök már 1998. december 15-én, a Rádzsja Szabhá⁴⁴ előtt elmondott beszédében körvonalazta hazája nukleáris doktrínáját. Ennek fontos, máig hatályos pontjaiként említhetjük, hogy India nem mér első csapást senkire, és nem alkalmaz nukleáris fegyvereket ilyen eszközökkel nem rendelkező országokkal szemben. Ezzel párhuzamosan – a közvélemény megnyugtatása érdekében – a miniszterelnök ígéretet tett a nukleáris technológiák és alapanyagok felhasználásának és esetleges továbbadásának szigorú ellenőrzésére. A koncepció végleges változata kiemeli a magas szintű elrettentés szükségességét, amit az ENSZ alapokmányára, az államok egyéni és kollektív önvédelemre vonatkozó jogára hivatkozva vezet le. Ugyanakkor kifejezi azt is, hogy India a nemzetközi béke, a stabilitás és a prosperitás fennmaradásában érdekelt. Emellett – fenntartva a fentebb említett két önkorlátozó elemet – megfogalmazza a hiteles elrettentéshez szükséges feltételeket is.⁴⁵ Ez utóbbi többszöri hangsúlyozása nem meglepő, hiszen az atomfegyver Dél-Ázsiában is inkább politikai, mintsem katonai eszköz, háborús felhasználása tehát kifejezetten nem kívánatos. Ennek ellenére – részben a fentiek érdekében is – természetesen kialakították az új eszközök alkalmazásának szervezeti feltételeit, és a nukleáris csapatok irányítására felállították a Stratégiai Nukleáris Parancsnokságot.

Az 1998. évi kísérletek óta eltelt évtized során néhány száz robbanóeszköz⁴⁶ készítése mellett a bevetési képességek terén is jelentős eredmények születtek. Az indiai légierő MiG–27, Jaguar, Mirage 2000, és Suhoj–30-as repülőgépei is alkalmasak nukleáris fegyverek légi alkalmazására.⁴⁷ A hiteles elrettentés kulcsa a második csapásmérés képessége, tehát az a lehetőség, hogy India képes legyen egy a területét ért nukleáris csapássorozatra hasonló erővel válaszolni. A második csapást a leghatékonyabban a haditengerészet mérheti, ezért napirendre került a hajóegységek nukleáris fegyverekkel való felszerelése is. A legnagyobb stratégiai távlatokkal azonban a ballisztikus rakéták még 1983-ban indult fejlesztési programja kecsegtetett.⁴⁸ A különböző hatótávolságú, ma már teljes egészében hazai terve-

⁴³ Csicsmann László: Nukleáris Fegyverkezés Dél-Ázsiában. Az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón. *Kül-Világ*, A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, 2004/2. szám, 1–26. o. Link: <http://www.freeweb.hu/kulvilag/2004/02/csicsmann.pdf>. Letöltve: 2008. 12. 19. 9.

⁴⁴ Az indiai parlament 250 tagú felsőháza.

⁴⁵ Lásd *Draft Report of National Security Advisory Board on Indian Nuclear Doctrine*, August 17, 1999.

⁴⁶ A szakértői becslések a fegyveralapanyagok az indiai kapacitások alapján kiszámított lehetséges mennyiségét veszik figyelembe. Ez a 2004. évben mintegy 400 atombombára elég hasadóanyagot jelentett, ami azonban nem azonosítható teljes egészében az elkészült fegyverek számával. Lásd Stephen F. Burgess: *India's Emerging Security Strategy, Missile Defence, and Arms Control*. Institute for National Security Studies, *Occasional Paper* 54, June, 2004. 35. o.

⁴⁷ Peter R. Lavoy: Fighting Terrorism, Avoiding War- The Indo-Pakistani Situation. *Joint Force Quarterly*, No. 32, Autumn 2002, 27–34. o.

⁴⁸ Stephen F. Burgess: i. m. 12. o.

zésű rakéták hadrendbe állításával napjainkra India szárazföldi és tengeri telepítésű hordozóeszközökkel is rendelkezik.

India nukleáris robbanófejjel is felszerelhető rakétái (2008)⁵⁰

Rakétatípus	Hatótávolság	Státusz
Prithvi 1 (SS–150)	150 km	Rövid hatótávolságú (harcászati) ballisztikus rakéta, hadrendben 1995-től
Prithvi 2 (SS–250)	250 km	Harcászati rakéta.
Prithvi 3	350–600 km	Hajóról indítható harcászati rakéta.
Agni 1	850 km (100 kg-os robbanófejjel)	Harcászati ballisztikus rakéta. Az Agni rakéták hadrendbe állítása 2000-től folyamatos.
Agni 2	3300 km (1000 kg-os robbanófejjel)	Közepes hatótávolságú (harcászati) ballisztikus rakéta.
Agni 2 AT	4000 km (1000 kg-os robbanófejjel)	Jelenleg fejlesztés alatt.
Agni 3TD	5500 km (1500 kg-os robbanófejjel)	Közepes hatótávolságú ballisztikus rakéta.
Agni 3A	8100 km (1500 kg-os robbanófejjel)	Hadászati ballisztikus rakéta.
Agni 3B	11 500 km	Jelenleg fejlesztés alatt.
Agni 3C	10 300 km (1050 kg-os robbanófejjel)	Jelenleg fejlesztés alatt.
Agni 3 SL	5200 km (1400 kg-os robbanófejjel)	Közepes hatótávolságú, tengeralattjáróról indítható rakéta.
Surya 1	8000 km	Hadászati ballisztikus rakéta. Jelenleg tesztelés alatt.
Surya 2	12 000 km	Hadászati ballisztikus rakéta. Jelenleg tesztelés alatt.

Mindezek mellett India 2005 óta sikeres tesztekert hajt végre az AAD és PAD rakétaelhárító rendszerekkel, melyekkel a világ élvonalába tartozik. Folyamatos a Shaurya felszín-felszín rakéták, és a Sagarika tengeralattjáróról indítható rakéták kísérleti tesztelése is. Hadrendbe állításuk a következő évtized első felére várható. Az utóbbi években India jelentős sikereket ért el a korábban igen nagy nemzetközi ellenszenvet kiváltó fegyverkezési program elismertetésének terén is. Az ország stratégiai jelentősége az Egyesült Államokat és Oroszországot is jól érzékelhetően nyitottabbá tette Újdelhi szempontjaira. Ennek jelentősége különösen a 2001. szeptember 11-ét követő amerikai külpolitikai törekvések összefüggésében nőtt meg. Washington egyre erősebben számít Indiára a közép-ázsiai térség stabilizálásáért tett erőfeszítéseiben és Irán féken tartásában. A szoros szövetség érdekében késznek mutatkozott elismerni a dél-ázsiai hatalom nukleáris státuszát is. Erre 2006. március 2-án került sor, mikor George Bush és Manmohan Szingh aláírta az amerikai–indiai nukleáris együttműködésről szóló egyezményt.⁵¹ 2008. december 5-én aláírták az orosz–indiai nukleáris egyezményt is, mely nem sokkal követte a hasonló francia–indiai megállapodást. Ezzel 2008. végére India gyakorlatilag a világ hatodik elismert atomhatalmává vált.

⁵⁰ Részletes adatok: *Indian Army Today*. Link: <http://www.bharat-rakshak.com/MISSILES.html>. Letöltve: 2008. 12. 29.

⁵¹ Michael A. Levi – Charles D. Ferguson: U.S.-India Nuclear Cooperation, A Strategy for Moving Forward. *Council on Foreign Relations Press, Council Special Report*, No. 16, 2006.

VI. Az elkövetkező évekről – tervek és realitások

India adottságai már évtizedekkel ezelőtt valószínűvé tették, hogy ha meg tudja őrizni területi épségét, és stabilizálni tudja társadalmi-politikai viszonyait, jelentős szerep várhat rá a világpolitika színpadán. E szerep teljes betöltését a hidegháború végével a nemzetközi kapcsolatokban bekövetkezett alapvető változások teszik lehetővé számára. Az elmúlt évtized jelentős erőfeszítései a katonai fejlesztések és a diplomáciai építkezés terén is meghozták eredményüket. A dél-ázsiai hatalom igényeit a világ egyre több országában ismerik, nemzetközi szerepvállalásait pedig nagy megbecsülés övezi. Ha a hadászati ballisztikus rakéták és az új repülőgép-hordozó hadrendbe állítása a közeljövőben megtörténik, India katonai szempontból a világ élvonalába kerülhet. Ehhez nagymértékben hozzájárul nukleáris státuszának elismertsége is. Ez azonban nézetem szerint még aligha elég a globális hatalmi pozícióhoz. Az ország politikai önprojekciós képességét komolyan csökkenti, hogy gazdasági eszközökkel nem tudja alátámasztani nagyhatalmi programját. India, noha a világ ötödik legnagyobb értékű GDP-jével rendelkezik,⁵² a társadalom általános állapotát tekintve még mindig igen szegény ország, és ezen a téren gyors fejlődése ellenére belátható időn belül nem várható változás. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagsági státuszáért folyó küzdelmének kimenetele is eléggé bizonytalan. Az ENSZ reformjának szükségességét elviekben szinte mindenki elismeri, de a jelenlegi öt állandó BT-tagsággal rendelkező államot legfeljebb csak kérni lehet arra, hogy ossza meg privilégiumait más, a nemzetközi biztonság fenntartása szempontjából alapvető szerepet játszó hatalmakkal. Indiának (akárcsak a többi állandó tagságért folyamodó országnak) csak akkor van reménye célja elérésére, ha meggyőzően és felelősséggel képes betölteni a nemzetközi stabilitás tényezőjének szerepét. Ilyen helyzetben különösen fontos, hogy az indiai politikai és katonai elit kerülje a kalandorvállalkozásokat, és képes legyen egy kiszámítható, felelős stratégiai kultúrát társítani országának növekvő ereje mellé. Mindez persze aligha valósítható meg néhány év alatt. Bízható viszont India számára, hogy világgazdasági súlya az előttünk álló évtizedekben minden prognózis szerint egyre növekszik majd. Ez kétségkívül hozzá fog járulni ahhoz, hogy érdekeit hatékonyan tudja képviselni a nemzetközi közösség előtt.

---

⁵² Majoros Pál: Az Európai Unió és India gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai. *EU Working Papers*, 4/ 2003, 50–67., 50. o.